

Jakub Kraciuk

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

POLSKI HANDEL ZAGRANICZNY PRODUKTAMI MLECZARSKIMI

1. Wstęp

Produkcja mleka na świecie nieustannie rośnie. Jednak ze względu na dogodne warunki klimatyczne, tradycje konsumentów i uwarunkowania genetyczne większość jego produkcji koncentruje się na obszarach najbardziej temu sprzyjających: w Europie, obu Amerykach, Oceanii i południowo-wschodniej Azji.

Polska jest jednym z największych producentów mleka w Europie. Mimo tego, że jest też jednym z największych konsumentów, produkcja mleka znacznie przekracza potrzeby rynku krajowego. Istnieje także ryzyko, że przy obecnej dynamice skupu mleka w roku kwotowym 2005/2006 Polska przekroczy o ponad 300 tys. t krajową kwotę hurtową, co będzie się wiązało ze znacznymi karami, jakie spotykają rolników przekraczających indywidualne kwoty mleczne [Seremak-Bulge 2005].

2. Polska na tle światowej produkcji i handlu produktami mlecznymi

Na rynku światowym obserwujemy stały wzrost produkcji mleka. Różne są tego przyczyny. W zależności od regionu, największy wpływ na rozwój produkcji mleka wywierają albo polityka rolna (Europa, zwłaszcza Unia Europejska), albo rozwój technologiczny (Ameryka Północna, Oceania) czy też czynniki demograficzne (Azja).

Wprawdzie Unia Europejska przoduje w produkcji mleka, to jednak najszybszy wzrost produkcji w roku 2004 w stosunku do roku poprzedniego odnotowano w Azji: w Chinach o 52%, w Indiach o 3,5% i w Pakistanie o 2,0%. Chociaż, jak wskazują szacunki, w 2005 r. przyrost produkcji w Chinach był już znacznie mniejszy, wyraźnie jednak zwiększył się w pozostałych dwóch krajach azjatyckich (tab. 1).

Tabela 1. Światowa produkcja mleka* (w mln ton)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004**	2005***
Unia Europejska	125,9	126,1	126,7	144,0	146,5	146,9
Indie	79,3	82,0	84,6	88,0	91,1	95,4
USA	76,0	75,0	77,0	77,1	77,5	79,0
Rosja	32,2	33,0	33,5	33,2	31,9	32,0
Pakistan	26,3	27,0	27,7	28,4	29,0	29,9
Brazylia	22,3	22,4	22,8	23,5	23,9	24,6
Chiny	–	–	14,0	17,5	26,7	33,3
Ukraina	12,7	13,4	14,1	14,3	13,6	13,6
Nowa Zelandia	12,2	13,2	13,9	14,2	15,0	14,5
Polska	11,8	11,9	12,0	11,9	12,1	13,5
Świat	579,5	579,9	595,3	613,8	625,6	643,1

* mleko krowie, kozie, owcze, bawole, wielbłądzie, ** dane wstępne, *** przewidywania.

Źródło: [Rynek mleka... 2005].

W perspektywie kilku lat przewidywany jest wzrost produkcji mleka przede wszystkim w krajach rozwijających się Afryki, Azji i Ameryki Południowej, jako skutek aktywizacji społeczno-gospodarczej tych krajów.

Polska, z produkcją około 12 mln ton rocznie w latach 2002-2004, była jednym z największych producentów mleka w Europie, mającym ok. 9% udziału w produkcji mleka największego eksportera produktów mleczarskich na świecie, jakim jest UE-15 [Seremag-Bulge 2004].

W roku 2000 światowy eksport mleczarski (przeliczony na ekwiwalent mleka) wynosił ok. 73 mln ton, natomiast w 2004 r. wzrósł do ponad 83 mln ton; import w analogicznych latach wynosił 70 mln ton i 80 mln ton. Wymiana odbywa się wciąż w głównej mierze pomiędzy krajami rozwiniętymi, wśród których szczególną i dominującą rolę odgrywają państwa członkowskie UE. Jednakże państwa rozwijające się, zwłaszcza te z kontynentu azjatyckiego, uczestniczą aktywnie w coraz większej części handlu artykułami mleczarskimi. Stymulowane jest to z jednej strony polityką rolną rządów, z drugiej zaś ekspansją zachodnich firm mleczarskich na nowe potencjalne rynki zbytu [Stepulak 2004].

Zdecydowanie dominującym uczestnikiem światowego eksportu mleczarskiego pozostaje Unia Europejska. W 2004 r. wolumen jej wywozu, bez uwzględnienia handlu wewnętrznego pomiędzy członkami UE, przekroczył 14 mln ton (tab. 2), tym samym był on nieco większy od eksportu artykułów mleczarskich z Nowej Zelandii. Ta ostatnia dzierży jednak palmę pierwszeństwa, jeśli by potraktować poszczególne państwa członkowskie UE z osobna. Potentatem eksportowym jest również Australia, a już znacznie mniejsze, chociaż wciąż duże znaczenie mają Stany Zjednoczone, Argentyna i Polska.

Tabela 2. Światowy handel mleczarski w 2004 r. - ekwiwalent mleka

Eksport				Import			
kraj/ /ugrupowanie	tys. ton	UE	tys. ton	kraj/ /ugrupowanie	tys. ton	UE	tys. ton
UE-25*	14 635	Ogółem**	52 555	Chiny	3 174		
Nowa Zelandia	10 796	Niemcy	12 114	UE-25***	2 069	Ogółem****	39 692
Australia	4 925	Francja	9 413	Meksyk	2 854	Holandia	6 775
USA	4 143	Holandia	7 628	USA	2 256	Niemcy	6 362
Argentyna	1 764	Belgia	4 523	Rosja	2 156	Włochy	5 977
Ukraina	1 372	Wielka Brytania	3 047	Algieria	2 138	Belgia	4 702
Białoruś	1 338	Irlandia	2 957	Filipiny	1 953	Francja	4 107
Szwajcaria	680	Dania	2 450	Arabia Saudyjska	1 769	Wielka Brytania	3 424
Urugwaj	569	Polska	2 001	Japonia	1 661	Hiszpania	2 501
Kanada	479	Austria	1 518	Indonezja	1 572	Grecja	1 050
Oman	466	Włochy	1 326	Malezja	1 450	Dania	888

* bez handlu wewnętrznego, ** wraz z eksportem wewnętrznym, *** bez importu wewnętrznego, **** wraz z importem wewnętrznym.

Źródło: FAOSTAT.

Największe znaczenie w imporcie produktów mleczarskich mają rynki państw rozwijających się, zwłaszcza regiony dotknięte deficytem mleka. Od kilku lat nadzieją branży mleczarskiej jest rosnący import wyrobów mlecznych do Chin. Za Chinami uplasował się w 2004 r. import mleczarski do Unii Europejskiej. Wśród państw UE największym importerem mleczarskim jest stosunkowo niewielka Holandia, a także Belgia. Wytlumaczeniem tej nieoczekiwanej chłonności niezbyt ludnych rynków jest fakt, że oba te kraje znaczną część sprowadzanych towarów mleczarskich reeksportują.

3. Mleko i przetwory mleczne w polskim handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi

W roku 2004 wartość polskiego eksportu artykułów rolno-spożywczych wyniosła 5,22 mld USD, co stanowiło 8,7 % wartości eksportu ogółem, natomiast wartość importu 4,37 mld USD, co stanowiło 6,1%. Ważną rolę w polskim eksporcie rolno-spożywczym odgrywają produkty mleczarskie. Ich udział w strukturze eksportu artykułów rolno-spożywczych wyniósł w 2004 roku ok. 11% (rys. 1) [Handel zagraniczny 2005].

Zdecydowanie mniejsze znaczenie odgrywa import produktów mleczarskich. Jego udział w strukturze handlu artykułami rolno-spożywczymi kształtował w 2004 roku się na poziomie ponad 1,5%.

Polska od lat jest eksporterem netto produktów mleczarskich (tab. 4). Wyraźny wzrost zagranicznej wymiany handlowej przetworami mlecznymi w ostatnich latach miał swoją przyczynę przede wszystkim w zawarciu między Polską i UE umowy o wzajemnej liberalizacji handlu, którą objęto także rynek mleka oraz wyraźna poprawa koniunktury na światowym rynku produktów mleczarskich (w tym zwłaszcza na rynku mleka w proszku).

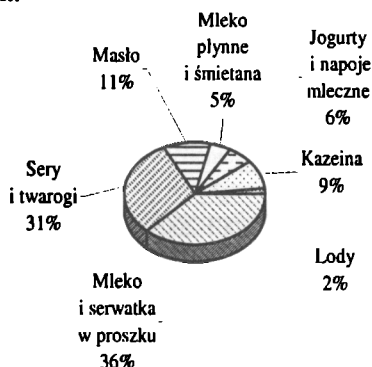
Tabela 3. Polski handel zagraniczny produktami mlecznymi w latach 2001-2004

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004
w mln l w ekwiwalencie mleka				
Eksport	1 560,5	1 296,0	1 350,0	2 000,0
Import	541,3	495,0	410,0	490,0
SALDO	1 019,2	801,0	940,0	1 510,0
w mln euro				
Eksport	502,6	351,8	368,5	617,9
Import	140,4	100,1	90,6	111,9
SALDO	362,2	251,7	277,9	506,0

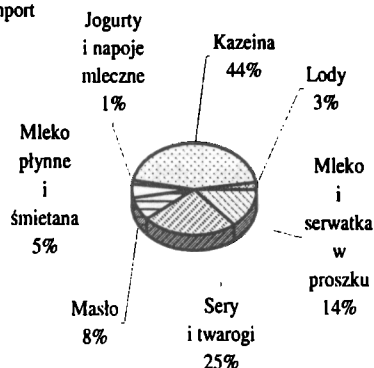
Źródło: dane IERiGŻ.

Pewien wpływ wywarła także stymulacja eksportu przez Agencję Rynku Rolnego, polegająca na subsydiowaniu wywozu odtłuszczonego mleka w proszku. Eksport produktów mleczarskich w 2001 r. został prawie podwojony w porównaniu z latami 1999-2000 i zbliżył się 1,6 mln t w ekwiwalencie mleka [Seremak-Bulge 2004]. W roku 2002 ważnym czynnikiem pobudzającym eksport w warunkach dekonunktury i spadku cen produktów mleczarskich na rynkach światowych była wyraźna poprawa konkurencyjności polskiego eksportu pod wpływem deprecjacji złotówki. Ożywiająco na eksport wpływał także spadek krajowego popytu na mleko, przy wzrostowej tendencji podaży mleka na rynek oraz relatywnym spadku cen produktów mleczarskich. W następnym roku nastąpiła poprawa koniunktury cenowej na rynku światowym, co sprzyjało zwiększeniu poziomu eksportu produktów mleczarskich również przez Polskę. Dopiero jednak po roku od akcesji Polski do UE nastąpił radykalny wzrost eksportu. Czynniki decydującymi o tak znacznym jego wzroście były: kontyngenty bezcłowe do UE-15 w okresie styczeń-kwiecień, które zostały w całości wykorzystane; integracja europejska i zwiększenie się obszaru wolnego handlu oraz konkurencyjność cenowa krajowych produktów na wspólnym rynku; wysokie ceny produktów mleczarskich na rynku światowym; poprawa stanu weterynaryjnego w przetwórstwie [Rynek mleka... 2005].

Eksport

Import

Rys. 1. Struktura towarowa polskiego handlu zagranicznego artykułami mleczarskimi

Źródło: [Rynek mleka... 2005].

W strukturze towarowej polskiego eksportu produktów mleczarskich najważniejsze znaczenie ma mleko i serwatka w proszku – ich udział wynosi ponad 36%. Kolejnymi ważnymi produktami mleczarskimi w eksporcie są sery i twarogi. Najwięcej zaś importujemy kazeiny, której udział w strukturze importu mleczarskiego wynosi 44%.

W strukturze geograficznej eksportu dominuje rynek unijny (ok. 72%). Licząc się rynkiem zbytu pozostają kraje rozwijające się gospodarczo (ok. 18%), które importują z Polski przede wszystkim mleko i serwatkę w proszku. Niewielkie znaczenie mają kraje WNP i Europy Środkowo-Wschodniej oraz inne kraje rozwinięte gospodarczo. Powodem słabszych wyników na rynkach wschodnich było wprowadzenie przez Rosję nowych certyfikatów weterynaryjnych oraz niższe ceny transakcyjne. Również wprowadzone ostatnio przez Rosję embargo na import polskich produktów rolno-spożywczych będzie miało wpływ na polski handel artykułami mleczarskimi.

4. Perspektywy rozwoju polskiego handlu zagranicznego artykułami mleczarskimi po akcesji do UE

Po wejściu do UE zdecydowanie wzrosło zainteresowanie firm handlowych z krajów członkowskich UE zakupem w Polsce produktów mleczarskich. Brak opłat celnych uczynił bowiem import z Polski konkurencyjnym ze względu na istniejące różnice cen na wszystkich poziomach kanałów rynkowych.

Niestety, nadwyżka rynkowa, możliwa do skierowania na eksport, w krótkim czasie będzie malała. Powodem tego jest kwota mleczna. W wyniku negocjacji przedakcesyjnych podstawowa kwota mleczna dla Polski została ustalona na po-

ziomie 8,96 mln ton (Polska zabiegała o 11,2 mln ton) oraz 9,36 mln ton od roku 2006 [Wieczorkiewicz 2003]. Popyt eksportowy będzie konkurował z popytem krajowym, który będzie się stopniowo zwiększał pod wpływem możliwości skorzystania z subwencji do tłuszczu mlecznego wykorzystywanego w przemyśle lub białka mlecznego wykorzystywanego do produkcji pasz lub kazeiny. Prowadzić to będzie do wzrostu cen mleka i produktów mleczarskich oraz do spadku konkurencyjności eksportu produktów mleczarskich z Polski.

W dniu 26 czerwca 2003 r. ministrowie rolnictwa krajów należących do UE przyjęli kompromisowy projekt reformy wspólnej polityki rolnej, przewidujący m.in. istotne obniżenie cen w sektorze mleczarstwa. Wprowadzanie w życie nowych zasad następuje etapami, począwszy od 1 lipca 2004 r. Od tego momentu następuje stopniowe obniżanie cen interwencyjnych dla masła i odtłuszczonego mleka w proszku. Obniżenie to będzie wynosiło dla masła 25% w ciągu 4 lat (3 razy o 7%, jeden raz o 4%), a dla odtłuszczonego mleka w proszku 15% w ciągu 3 lat (3 razy o 5%). Równocześnie dla wyrównania wzrosną dopłaty bezpośrednie [Thom 2003].

W miarę wzrostu cen produktów mleczarskich na rynku polskim należy się liczyć ze zwiększeniem importu produktów mleczarskich przede wszystkim z innych krajów członkowskich. Mało prawdopodobny jest natomiast większy niż dotychczas import produktów mleczarskich do Polski spoza obszaru Unii. Poziom ochrony celnej rynku mleka (z wyjątkiem mleka w proszku i kazeiny) jest bowiem wyższy w Unii Europejskiej niż był w Polsce i chroni rynek skutecznie przed importem, który odbywa się prawie wyłącznie na warunkach preferencyjnych. Ograniczenie produkcji mleka wywołane przyznaniem Polsce kwoty sprzedaży i efekty reformy WSP spowodują, że w ciągu 5 do 7 lat po akcesji Polska może stać się importerem netto produktów mleczarskich. Na rynku Polski oraz pozostałych krajów nowo przyjętych lokowana będzie część nadwyżek mleka wyprodukowanego w starych krajach członkowskich [Seremak-Bulge 2004].

5. Podsumowanie

Akcesja Polski i innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej do Unii Europejskiej powoduje daleko idące zmiany między innymi w sektorze mleczarskim. Wyraźny wzrost eksportu produktów mleczarskich jest szeroko komentowany w mediach. Jednak prognozy dotyczące rozwoju tego sektora, a przede wszystkim eksportu produktów mleczarskich, nie są już tak optymistyczne. Analitycy przewidują, że bilans pozytywnych i negatywnych skutków rozszerzenia Unii wydaje się być dla mleczarstwa znacznie mniej korzystny w przypadku nowych krajów członkowskich, a szczególnie Polski, niż dla krajów Unii w dotychczasowym kształcie (UE-15) [Thom 2003]. Sukcesy eksportowe dla mleczarstwa nowych krajów członkowskich UE, w tym Polski, będą istniały tylko w pierwszej fazie członko-

stwa, kiedy ceny mleka surowego i produktów mleczarskich będą jeszcze wyraźnie niższe niż w Europie Zachodniej. W miarę zbliżania się tych cen w nowych krajach członkowskich do poziomów istniejących w „starych” krajach Unii eksport do tych krajów będzie prawdopodobnie coraz trudniejszy, a niskie kontyngenty mogą dodatkowo znacznie pogorszyć dobrą aktualnie pozycję eksportową krajów nowo przyjętych.

Literatura

- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*, Analizy Rynkowe nr 21, IERiGŻ, Warszawa 2005.
- Rynek mleka. Stan i perspektywy*, Analizy Rynkowe nr 26, IERiGŻ, Warszawa 2004.
- Rynek mleka. Stan i perspektywy*, Analizy Rynkowe nr 27, IERiGŻ, Warszawa 2005.
- Seremak-Bulge J., *Rynek mleka. Stan i perspektywy*, Analizy Rynkowe nr 29, IERiGŻ, Warszawa 2005.
- Seremak-Bulge J., *Produkcja mleka*, Agro Info, Warszawa 2004.
- Stepulak S., *Mleko i produkty mleczarskie. Raport sygnałny*, FAMMU/FAPA 2004.
- Thom R., *Niektóre aktualne problemy mleczarstwa w krajach UE oraz przewidywane skutki rozszerzenia Unii dla mleczarstwa w tych krajach i w Polsce*, Biuletyn EDA nr 7/2003 <http://www.mlekoland.com/pl/komunikaty/komunikaty.php#20031031>.
- Wieczorkiewicz R., *Ustalenia i echa szczytu w Kopenhadze i jego znaczenie dla polskich hodowców*, 2003, http://www.proagricola.com.pl/HBITCH/pdf_b/b_03_03.pdf.

POLISH FOREIGN TRADE IN DAIRY PRODUCTS

Summary

The paper presents changes in the Polish foreign trade in dairy products after the Polish accession to the EU, the milk quotas obtained from the EU and current reforms of the common Agricultural Policy in the dairy sector. It indicates that in spite of a considerable growth of exports of dairy products which has taken place after the accession of our country to the EU, in the next few years Poland can lose the status of an exporter and become a net importer of these products.